

Föreningen Grävande Journalister har getts möjlighet att lämna remissvar på betänkandet SOU 2022:2 “En skärpt syn på brott mot journalister och utövare av vissa samhällsnyttiga funktioner”.

Föreningen Grävande Journalister samlar ett drygt tusental undersökande journalister, och flera av landets främsta grävare. Föreningen delar årligen ut Guldspaden som är landets främsta pris för undersökande journalistik. Föreningen anordnar även utbildningar i grävmetodik och ingår i ICIJ, ett internationellt nätverk av grävande journalister och redaktörer.

Det är med stort intresse som FGJ tagit del av betänkandet. Vi vill lämna följande bakgrund till våra ställningstaganden:

- Under inledningen av maj 2022 publicerade Reportrar utan gränser sitt pressfrihetsindex för 2022. Sverige återfinns på tredje plats efter Norge och Danmark vilket är glädjande. Oroväckande är däremot att Sverige avseende indikatorn säkerhet fallit till plats 32. Hotbilden mot exiljournalister verksamma i Sverige betonas särskilt i rapporten.
- I en undersökning 2020/2021 som riktade sig till landets journalister stod det klart att negativ yttre påverkan är ett fenomen som påverkar journalistkåren i dess yrkesutövning. Undersökningen som genomfördes av Lunds universitet och Högskolan i Halmstad på uppdrag av Svenska Journalistförbundet visar att hot och förtal förekommer i hög utsträckning. Det påverkar den enskildes hälsa och upplevelse av trygghet. Kvinnliga journalister vittnar också om ofredanden, även sexuella sådana.
- Undersökningen visar också att detta leder till hur journalister utför sitt arbete. Här finns det anledning att påpeka att självcensur är ett upplevt mått och att man därmed kan misstänka att undersökningen underskattar problemet då begreppet självcensur omfattar allt från att undvika vissa ämnen och jobb till val av vinkel och ord. Utifrån den bakgrunden är det ändå anmärkningsvärt att så många journalister trots att det strider mot yrkets själva kärna - oberoendet - medger att risken för hat och hot påverkar dem i riktning mot självcensur. 39 procent av de journalister som svarat uppger att de under de tre senaste åren undvikit att rapportera om ett ämne för att undvika hat eller hot. 40 procent uppger att de anpassat sin rapportering av samma orsak. Denna självcensur är mer frekvent bland yngre journalister, samt bland kvinnor och journalister med utländsk bakgrund.
- Förtroendet för rättsväsendets förmåga att motverka utvecklingen är inte heller stort. Polisanmälningar görs men leder sällan någonstans.

Först, som en inledande anmärkning, har FGJ noterat att journalistkåren varit svagt representerad i utredningsgruppen.

Den fråga som FGJ uppehållit sig i samband med avlämnandet av detta remissvar är inte om det skett en skärpning av tonläget och samhällsklimatet. Det är obestridligt. Den del av journalistkåren som FGJ representerar är sannolikt dessutom överrepresenterad avseende hot och trakasserier riktade mot journalister. Den absolut vanligaste orsaken till hot och hat är texter eller inslag som på något sätt rör invandring eller flyktingmottagande i dess vidaste bemärkelse, men även feminism, genusfrågor och jämställdhetsfrågor, visar en undersökning av Göteborgs universitet.

Den frågeställningar som FGJ främst uppehållit sig vid är dock om journalistkåren är betjänt av den exklusivitet som det innebär att en specifik yrkesgrupp, särskilt den yrkesgrupp som är satt att granska samhället, ska åtnjuta ett särskilt samhällsskydd genom lag. Utredarna anser det, men kommer till slutsatsen att skyddet skall stanna vid en straffskärpningsgrund.

Å andra sidan, vilket kanske är den mer relevanta frågeställningen, är frågan om det inte är den fria åsiktsbildningen och därmed samhället som behöver detta särskilda skydd. I det fall den fria åsiktsbildningen påverkas negativt i form rädsla och självcensur bland dem som ska rapportera och granska så är det ett betydande samhällsproblem som enligt FGJ bör motverkas.

Det är FGJ:s uppfattning att ett nytt brott skulle ha ett starkt symbolvärde, men i likhet med utredarna inser vi att införandet av ett nytt brott riskerar att skjuta bredvid målet då en betydande del av de aktuella brotten rör gärningar som i allmänhet leder till bötesstraff. Att införa en lagstiftning som omfattar en samlad katalog av brott som specifikt kan riktas mot journalister medför enligt utredarna till lagtekniska problem som FGJ tagit intryck av. Vi ansluter oss därmed till uppfattningen att införandet av en särskild straffskärpningsgrund är att föredra.

Allmänt anser Föreningen Grävande Journalister att det är angeläget att adressera dessa problem också mot den bakgrund av "fake news" och desinformationskampanjer som riskerar att påverka och förvränga allmänhetens bild av vad som är fakta. Nyligen fördes risken för påverkanskampanjer fram som ett argument mot en folkomröstning om Natomedlemskap. Risken för påverkanskampanjer bedöms också reell inför höstens val. Situationen är allvarlig när det nödvändiga demokratiska samtalet i samhället på detta sätt kan ses som problematiskt. I kombinationen med en ansatt, kanske rent av rädd journalistkår, riskerar det bli en giftig mix. Följderna är kanske inte helt enkla att enkelt sätta fingret på, men väcker frågor utifrån att den fria åsiktsbildningen är avgörande för ett fungerande utbyte av relevanta och korrekta åsikter i samhället. Utredarna slår fast detta; att nyhetsförmedlingen är central och ska vara korrekt och obegränsad.

En viktig fråga i sammanhanget är att det är svårt att kvantifiera det problem som lagstiftarna vill komma åt. Av utredningen framgår att den bild som utredarna mötts av är entydig. Det offentliga samtalsklimatet har hårdnat och att "det finns en stor upplevd utsatthet bland journalister och andra personer verksamma inom nyhetsförmedling".

I likhet med utredarna är det även FGJ:s uppfattning att det är en oroväckande stor andel journalister som anpassat sin rapportering, avstått från att rapportera, eller övervägt att lämna yrket för att undvika hot och hat.

Föreningen anser att det vore värdefullt med ytterligare forskning om dessa förhållanden och om hur dessa frågor prioriteras av rättsväsendet.

Sammanfattningsvis ansluter sig FGJ till utredningsförslaget att införa en straffskärpningsgrund enligt följande: "om brottet begåtts mot en person på grund av att han eller hon eller någon närstående yrkesmässigt bedrivit nyhetsförmedling eller annan journalistik".

Mot bakgrund av ovanstående och av omsorg om den fria åsiktsbildningen välkomnar Föreningen Grävande Journalister denna lagöversyn.

Göteborg 20220517:

Styrelsen genom:
Rolf Lunneborg